

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Голова Експертної комісії
Українського інституту національної пам'яті
з питань визначення належності об'єктів
до символіки російської імперської політики**

Віктор БРЕХУНЕНКО

3 червня 2024 р.

**Фаховий висновок щодо належності об'єктів
(географічних об'єктів, назв юридичних осіб та об'єктів права власності,
пам'ятників та пам'ятних знаків), присвячених радянському
письменникові та педагогу, керівникові дитячих виховних колоній
Макаренку А. С. (1888-1939), до символіки російської імперської політики**

Нормативно-правова підстава експертизи: частина 2 статті 6 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» № 3005-IX від 21 березня 2023 р. із змінами, внесеними Законом № 3097-IX від 03.05.2023 р.; підпункт 17-3 пункту 4 Положення про Український інститут національної пам'яті, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.11.2014 № 684 «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті»; Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», затверджене Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 25.07.2023 № 399 «Про затвердження Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України "Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії"» із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України № 429 від 15.08.2023 № 429, Наказ Українського інституту національної пам'яті від 05.10.2023 № 35 «Про утворення Експертної комісії з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики».

Визначення термінів у розумінні статті 2 Закону:

російська імперська політика (російська колоніальна політика) – система заходів, що здійснювалися органами управління, збройними формуваннями, політичними партіями, недержавними організаціями, установами, підприємствами, групами чи окремими громадянами (підданими) Російської імперії, Російської республіки, Російської держави, Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки, Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Російської Федерації, спрямованих на підкорення, експлуатацію, асиміляцію Українського народу;

пропаганда російської імперської політики – публічна глорифікація або виправдання російської імперської політики, поширення інформації, спрямованої на виправдання російської імперської політики, а також публічне використання продукції, що містить символіку російської імперської політики, публічне заперечення злочинів (репресивних заходів) проти Українського народу;

русифікація – складова російської імперської політики, спрямована на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору;

українофобія – дискримінаційні дії, публічно висловлені заклики, у тому числі в медіа, у літературних та мистецьких творах, що заперечують суб'єктність Української держави, української нації, боротьбу проти підкорення, експлуатації, асиміляції Українського народу, а також правомірність захисту політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитку української національної державності, науки, культури, зневажають питомі етнокультурні ознаки українців, ігнорують українську мову та культуру.

символіка російської імперської політики – символіка, що включає, у тому числі, зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені працівникам радянських органів державної безпеки всіх рівнів; зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури); назви населених пунктів, районів у містах, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топонімії населених пунктів,

підприємств, установ, організацій на території України, яким присвоєні імена працівників радянських органів державної безпеки всіх рівнів тощо.

Предмет експертизи: відповідність об'єктів (географічних об'єктів, назв юридичних осіб та об'єктів права власності, пам'ятників та пам'ятних знаків), присвячених радянському письменникові та педагогу, керівникові дитячих виховних колоній Макаренку Антонові Семеновичу (1888–1939), вимогам Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» (далі – Закон).

Макаренко Антон Семенович (1888–1939) – радянський педагог, письменник. Закінчив Полтавський учительський інститут (1917). У 1920–1927 роках – організатор і керівник трудової Колонії імені Максима Горького в с. Ковалівка (нині село Полтавського району Полтавської області), а також після переміщення її до колишнього Курязького Свято-Преображенського монастиря біля Харкова (у 1927–1928 рр.). Упродовж 1927–1932 років очолював Комуни імені Ф. Дзержинського в селищі Новий Харків (передмістя Харкова). Від квітня 1932 до липня 1935 рр. – заступник начальника Комуни ім. Ф. Дзержинського, керівник її навчально-педагогічної частини. Член Спілки письменників СРСР (1934), автор низки творів із проблем дитячо-підліткового виховання: «Марш 30-го року» (1932), «Книга для батьків» (1937), «Прапори на баштах» (1938), «Лекції для батьків» (1940). Повне видання його праць («Твори» в 7-ми томах) українською мовою вийшло в 1953–1955 роках у Києві. Найвідомішим твором Антона Макаренка є «Педагогічна поема» (1933–1935) – праця про перевиховання неповнолітніх правопорушників у дитячій трудовій колонії під Полтавою.

Отже, Антон Макаренко є особою, пов'язаною з розвитком української науки та культури радянської доби.

Водночас, відповідно до матеріалів архівної справи МВС УРСР № 2400 «Макаренко Антон Семенович», наданої на запит Українського інституту національної пам'яті Департаментом з питань режимно-секретної діяльності Міністерства внутрішніх справ України, Антон Макаренко з 1 липня 1935 року обіймав посаду помічника начальника відділу трудових колоній НКВС УРСР – начальника II відділення цього ж відділу. 14 липня 1936 року Антон Макаренко подав рапорт на звільнення з НКВС УРСР. 3 жовтня 1936 року був в. о. керівника колонії НКВС № 5 у м. Бровари Київської області.

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 1 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», радянськими органами державної безпеки є: Всеросійська надзвичайна комісія по боротьбі з контрреволюцією і саботажем, Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією, спекуляцією, саботажем та службовими

злочинами, Державне політичне управління, Об'єднане державне політичне управління, Народний комісаріат внутрішніх справ, Народний комісаріат державної безпеки, Міністерство державної безпеки, Комітет державної безпеки, їхні територіальні, функціональні, структурні підрозділи, а також безпосередньо підпорядковані цим органам бойові загони, охорона (варта), війська або спеціальні частини.

Таким чином, Антон Макаренко – працівник радянських органів державної безпеки.

Згідно з підпунктами «в», «д», «є» пункту 4 частини 1 статті 2 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», до символіки російської імперської політики належать, зокрема, й об'єкти, присвячені працівникам радянських органів державної безпеки всіх рівнів.

З огляду на викладене вище констатуємо, що, незважаючи на те що Антон Макаренко як педагог та письменник був особою, пов'язаною з розвитком української науки та культури, Закон не передбачає жодних винятків для назв географічних об'єктів, юридичних осіб та об'єктів права власності, а також пам'ятників і пам'ятних знаків, присвячених працівникам радянських органів державної безпеки всіх рівнів.

На підставі наведеного, **об'єкти (географічні об'єкти, назви юридичних осіб та об'єктів права власності, пам'ятники та пам'ятні знаки), присвячені Макаренку Антонові Семеновичу (1888–1939), відповідно до частини 1 статті 2 Закону належать до символіки російської імперської політики**, а подальше використання його імені в назвах географічних об'єктів, юридичних осіб, об'єктів права власності, перебування в публічному просторі встановлених на його честь пам'ятників, пам'ятних знаків **є пропагандою російської імперської політики**.

Передбачені чинним законодавством **обмеження поширюються лише на віднесені до російської імперської політики об'єкти, що розміщені/перебувають у публічному просторі**.

Згідно із частинами 2, 3 статті 5 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», заборона не поширюється на використання символіки російської імперської політики в Музейному фонді України, Національному архівному фонді України, у приватних колекціях та приватних архівних зібраннях, у бібліотечних фондах на різних носіях інформації. Заборона не поширюється також на випадки використання символіки російської імперської політики (за умови, що це не призводить до виправдання і глорифікації російської імперської політики): в експозиціях музеїв, на тематичних виставках; у процесі наукової діяльності, зокрема під час проведення наукових досліджень та поширення їхніх результатів у незаборонений законодавством України спосіб; під час показу,

опису, реконструкції (зокрема історичної) або в інший спосіб відтворення історичних подій; у творах мистецтва; у посібниках, підручниках та інших матеріалах наукового, освітнього і навчального характеру, які використовуються у навчальному, навчально-виховному і освітньому процесах; в інформаційних, інформаційно-аналітичних програмах та документальних фільмах. Таким чином, передбачені Законом України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» обмеження не поширюються на дослідження діяльності та творчої спадщини Антона Макаренка, зберігання, купівлю/продаж, читання видань його творів, експонування пов'язаних з педагогом предметів та документів у музейних закладах тощо.

Члени Експертної комісії Українського інституту національної пам'яті з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики:

БРЕХУНЕНКО Віктор Анатолійович

ВЕРБИЧ Святослав Олексійович

ГЕНЕРАЛЮК Леся Станіславівна

ГРЕЧИЛО Андрій Богданович

НАУМОВ Сергій Олександрович

РУБЛЬОВ Олександр Сергійович

СКРИПНИК Анатолій Юрійович